

Март 1987 ч. № 3 (153)

ДАЙЫНЧЫ ӨӨРҮМ ДИЛЕП ЧОР МЕН

Часындак Ооржак 1918 чыда Сүт-Хөлдүн Бора-Тайгага төртүтүнгөн. Ровно дөшт туулушкунга маадырлыгы биле өлгөн.

Чимит-Дамбаа Ховалыг М. баа Ровно дөшт туулушкунга амы-тыныдан чарылган. Ол Чоён-Хемчиктин Чаданаа хемде Тезе-Куруу деп черге 1921 чыда төртүтүнгөн. Во дайынчыларын фронтуге чоруура кайыны чоруканы, кала, калдыг амы кылып турганы, хары-даа алаларынын аттары билдирмес.

Сундуй Монгуш О. Чоён-Хемчиктин Ак-Хемге төртүтүнгөн. «Дайынчы шылгаара дөшт» деп медал-биле шаңкталган. Оң аламын ады, дайын соонда кала чурттап, кым болуп амылдан чораны билдирмес.

Дамы-Сал Салчак Кезече огу. Алдар орденин Оң чергез-биле шаңкталган. Оң дайынчы кайы райондан чоруканы, оон чанып келген чурттап чоран чери билдирмес.

Бимба Союн Балдыгы огу 1910 чыда Эрэннин Халы-Көтөгө төртүтүнгөн. Дайын

Тулушкун оожурааган. Сурмичин ундур сызыгып, бактын багы көрө-даа фашист оожурааган. Суур төтүдө каш бажыга улуг лейтенант Бүрөкөйге командирлик пулемётчулар камгалага арткан.

Эки турачыларын оон үндүр сызырып уутукар дөшт немелтер чеже-даа күжүргө, күжү улам хорааш турар боорга, аткаарай берген. Кезек када оожураган дөштө, ову ажылап Бүрөкөй байдалы хынап, дайынчыларын эргай маннаан. Олар биегиле хөзөр омак болганар.

— Эш Самбуу, бөлүштүсү оң таладан камгалап, дуу ол бажыга барып быжытканалы ал — деп ырак эвесе бажыче айтыкан.

— Соруганы билдик! — деп, Самбуу харылааш, далаштыг мый болган.

Узутелиншик үр болбаан. Бүрөкөй эки турачылар артиллерия-миномет ову ажыткап турупкан, а дайынчы чадат шерия база катап атакка киришкен. Фашистерин илчирбей улам чоокшуп ора-даа, Дөңгүр-Кызыл оң ажиттай команда манал чыткан.

— Ам-ла болган боор — дөшт, Сат Бүрөкөй командири берипке: «Фашист черликтерге оттан ажыдынар!»

Баштай-ла Дөңгүр-Кызылдың пулемёду дагжап үнгөн, артиллерия алаа улажы берген. Дини-биле хөмө башып орган фашистер, кескен сизген бер, черге барып ужу-ла турган. Ак хар кырыга аай-баш чок ушкын немелтерин өлгөн мөчүдери тода көстүп,

ЧҮРЕКТЕРГЕ МӨНГӨ АРТАР

чыткан. Атака ойтүр шаптырган. База катап шыпшып.

Дым ап келген дайынчылар эки турачыларын оң талазындан халдап эгелзөн. Ынчалза-даа пулемётчулар О. Самбуу биле Х. Очур оларын оруун моондактаан.

— Эким улуг лейтенант, айыткап болур ири бе? — диле-ле эки турачы М. Сүдер-оол бо турган.

— Каймын көстүп келди? — деп, Бүрөкөй элденсинген.

— Капитан Кечил-оол силерге октар, гранаталар чорутту.

— Ох-ла болгай, четтирдик! — деп, өөрүшкүтү чугалааш, Сүдер-оолду кужактап каан.

— Капитан Кечил-оол силерни аткаарлап келзин, ону ийи кызыл ракетка-биле ме-дөөлөр деп дамчытты.

— Аткаарлаар деп чүдү! Минча кой ок-чөмөк эккен берген, аткаарлаар деп чүдү? Чок, бис фашист илеттерге таакны бенин тыртар чай бербес бис, аткаарлаас-даа бис.

— Ындыг болза манча аркан каарлы мөчө көшпө-рөп... Чугааны көштүгү ча-тымшыкын ара түшкөн. Бу-зундун Бүрөкөй балыгын берген.

— Капитаннын дужаалы

раан. Дайынчынын бажынын кыры-биле октар сыйтканын кайтарып ол бе? — дээн бо-дал башка кирген.

Сыгырышкан ужукаан октар ада-биле Түметей бу-рунгаар чылып орда, артын-дан пулемёт дагжай берген. Дайынчы өөрүнүн ооң шим-чөшкенин хайгаарлап, детким-че берип турарынча өөрүп чоран. Манзалар-биле кылган херим бо. Хайлыг, оларны калаа кааны хөлчөк быжыг болган. Дургаар үнгөп ораарга, эжик турган. Дайынчы пулемёдуңу булгүртүп турганы сонга бо-ла бо-гай, арай бедин кончуг. Гранатаны чмдз октары болду-мас, чыгыска калчар. Гранаталарын белеткеп алган, бут кырыга туруп келген, өскө чугаа тода дымалган.

«Аксинар ам талгыг дугла-дыр, чугалажынар-ла хары» — деп, бодал-биле ийи гранатаны улаштыр кирип октапкан. Частышкынар үнгөн доран согдандан ажыг, көк мш булгүртүп келген. Гвардейки келген оруу-биле калпатай дедирленген.

Өөрүнү уукче көрө калчак, бир ойтүр иштине кире ха-лаан. Дайынчы ооң кайда-мын эскерер чы албаан. Ону ажыглап, Түметей өөрүгө кушталдырыкан. Кезек бол-гаш база бир ойтүр чмдз дүшкөн. Ам-ла дайынчы бо-

лап эгелзөн. Ханы ойтүр он-октан камгалаан. Элзэн кал-нем хөзөжө манашкап «Изин көрүп кааш, мени ты-көөрдери ол» деп билген. Ула-аанда олар Түметейнин ча-тынч чыткан ойгырынча ула-пкан. Оларнын аразы о-беш-ле метр хире. Фашистер-ин автомады-биле кыргы-тудупкан. Алды кижи доран-ушкан. База бир он ажы-немеч чоруп орган. Дөңгүр-Кызылдың пулемёду оларын-база-ла чер алышкан. «Э-хей сен ийи, Дөңгүр» деп Түметей эжинин деткимче-зинге өөрзөн. Ынчалза-даа чмдз дүшкөп, дириг артка-фашистер тура халышкан, улам чоокшуп орган. Кезек боолал чыдыра, огу тө-гөн. Фашистер ону база эске-рип каан. «Орус, дүжүп бер!» дээн оларын калчаа-кышкым дымалып, дүрүнү-чүг арып-шырай безип тода-көстүп келген. Эки турачыда ийи граната арткан.

Түметейнин эрес-дидим өл-гөнини соонда, гитлержилер Бүрөкөйнин пулемётчула-рынча база катап шаап ха-лаан.

— Эш Сүдер-оол, капитан Кечил-оолга баргаш айтык.

— Дайынчы манча чылча шаппаан шааыста... Күштүгү частышкын улуг лейтена-тынч чугааны түшкөн. Бүрөкөй кээп ушкан. Ол дөштө ооң ийги балыглатка-ны.

— Эким Дөңгүр, калча-рыл, улуг лейтенант аар ба-лыглатканы?

— Чуну кылырын билбес кижи сен эвес сен, дүргөн шары, командирин айыл-жук черге...

Фашистер кезжелеп келген, үлөр-оол балыг чери ша-лап, командирин кий дээн, бары чок. Сөөртүп чоруп-ан. Эскадронга чедир чүс-өжөн кире метр арткан. Командир аар човуурган: «Фашист сойдуктарын согу-ар-ла, Дөңгүр-Кызыл!»

— Мен Дөңгүр-Кызыл-вост-тир мен, эжим коман-дир, Сүдер-оол-дур мен — деп, эки турачы алтырган. Командир ону дичнаван, ол-мүг чыткан.

Ол аразында Дөңгүр-Кы-зылдың пулемёду турган ба-жын частышкындан кыва берген. Хып турган бажы-дан үнө халааш, эскезичке кире халааш, черде чыткан карабинин алгаш ада берген. Гитлержилер мый бо. Граната-зын алгаш, чоокшуп орган дайынчыларже шыадала-кан, оон база бирөөн. Ыра-та Тывазынын экер-эс огу сөөлгү гранатанын онтап четтигичен, дайынчы хору-лыг огу оон кара бажын чер-же халайгы дөштөк... Эрес-дидим тыва дайынчынын ча-нын оон сес фашистин өл-гөн мөчүдү чыткан.

13-ку армиянын генералы Н. П. Пуховтин дужаалыг баулар Сат Бүрөкөй, Дөңгүр-Кызыл Ховалыг, Түметей Оюн оларны Ада-чурт дайы-ны орденин I чергези-биле өлгөн соонда шаңктап.

П. ФИЛИПОВ.
Москва хоорай.

ЧУРКУТА: от аждынчыны баши-рарыга кичээл үзм. Мурунда — курал-тылар Игорь Греков (солгай талада) биле Сергей Юренич. О. ПОРОХОВНИКОВТУН фотоу. СЭТА-нын фотохроникам.

ЧАНГЫС ЧЕР ЧУРТУГЛАРЫНЫС ЧУРУКТА: шериг туудуу Владимир Ком-бужалович Монгуш. Ол шеригте 1986 чылдын ноябрыда келдирген. Даанган амыл-хөзөжө кышмак, бажыг сатыла-чурунук дайынчы будуруле оналдаларын хуусааында эки шы-яарыг кылдыр күссөдүн турар.

В. Монгуш кады шериг албаны эртирпн тур-ар эш-өөрүнү, командирлерини хундугкенин чуну-биле чедип алганал? Вирезде, дайынчы болган политиктин белеткеге шырак билги-биле. Ийиле, хөй-ини аждынчыга илешкей-ли-биле, биче сеткилди, хундүлөөчө-биле ол өөрүгө үлгөргөн. Социалист чарыкка Владимир чангыс эвес удаа тилекчи болуп та-геш, ротаынга болган кезекке шаңкталып, мыталдып келген.

ССРО-нн Чепсектиг Күштеринин уставын эки билер болган хун бүрүнү амыдыралыга ону удурутла болдуруп, Төрзөн чуртувун му-рунга идыкты хундүлгезин төлөнтүп күссөдүн, совет кижилерин тайбын күп-ажылын камга-лажып турар дайынчыга оң чангыс чер чурт-тулары, төрөл чоу өөрүтү.

М. ЖИЧТИН фотоу.

ДАЙЫНЧЫЛАР ЧУГААЛАП ТУР ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

1986 чылдын чангыс баш-айы — май 18-те, чечек-чис чаштып үнүп, иштари-ныч бүтүрлери чилчир ногаан аларганда, төрзөн Тывамыс төү Кызылдан чолаачы мер-гежилдиг чөзөбн ийи амыл оол ала-нелеринисе, өш-өөрү үлсө үдөйин алгаш шеригже айтканын биле.

Шеригин эге хуннери биске кончуг берге болган. Чангыс чер чурттуг болган бот-бот-

тарымска улур-дөдир дуза-лажып турган, берелерге торулбай бардымыс. Ам ба-рытгы. Шеригин чангыс ай чурмулун өөренип, кал-дай-бөрөгө чангыс берди-вис. Ийи ай өргөндө дайын-чы машиналар хундөп алды-вис: анаа дайынчылар Вла-димир Филатов самолётка агаар бөөр ЗИЛ-131 маркалы машинамы, Валерий Күжүгөт Урал маркалыг маши-намы, эфрейтор Шолбан Мон-гуш чер чыраар ЗИЛ-131-ни, амышкылар анаа да-

Совет мөлөринн муң-мун оолдары Төрзөн чуртувустуң ачгы-аңгы бузуңуулардан ха-рын-даа интернационалчы хундүлгезин идыкты-биле күссөдүн, даштыкка безип шериг албанын эртирпн, да-инчы дайынчынын ап турар. Оолдарга шериг ба-ры дег шын орук чок. Олар анаа амыдыралдың аар, чин-гин илгеп билер, политиктин билки, угаан-медерел бил-жиккан, амыдыралга туру-жун тыпкан кээр-дир.

Бо чылдың январь 7-де үгөн № 5 «Шындан» «Даа-ла-дан аң келбөө» деп эгил-материалды номчааш, мен ишкан ме Чечен Сер-геина Норбунуң салым-хуу-

ИЕНИН — МЭЭН ӨӨРҮШКҮМ

сунга таварышкан үлөшн чү-рөөм ханымындан медереб-билем.

Мээн огулм Артур Очур-оолович Сат база Афгани-станда шериг хундүлгезин эр-тирпн турар. Бо чылдың но-ябрыда Артурун шериг алба-нындан халажып чанып кээ-рин авазы мен база думала-ры четтикпей манат турар бис. Артурдан улуг огулм Алексей — далайы. Ол ирак-кыш Приоренин далайла-рында эжиндирпн турар. «Те-рзөн чуртувусту карап огу-дөг камгалажып тур бис, авай,

дуймаларым...» — деп каан чагаалар бо-ла кээр. Чагаа-келген санында бажынымыс дыргын апаар, өөрүшкүгө чүлө ачавыс киришпейн ту-рар. Чырык чер кырынга чурттаваанда бөөр беш чыга-ажып чор. Ачавыс база ше-риг кижн чоран. Совет ми-лициянын шугумунга үжөн ажыг чыл амылал келген.

Улуг огулм шеригден кээп турда, ийи, думмазы улаш-тыр чоруй барды. Ийи амыл-күсөөр кижин халажып кээп турда, думмазы чоруй-Шериг баар назымы оол-

Е. САТ.
Барыш-Хемчик район.

ПАРТКОМНУН ЭЖИИ АЖЫК

Партком секретарынын ка-бинетинге бо улаада база кижилер черге узуткелбөөн үнүп-кирин-де турган. Олар нын бирөөн коммунист М. Х. Канзан, Ол «Найрал» со-хоста мурунчы эвенонун удуруткучу. Мадыр-оол Хо-валыгович кирип келген, үр-даа бообаш. Секретарь Т. Д. Чечек-оолдан арга-сүме ди-леп, айтырыг салган. Ыран черге. Украинже дышта-ныр пүткөканы профсоюз комитети алаа берген.

Ийи коммунистин ужураш-каны бичин-даа када болган болза, оларын чугалашкан-ны кулаада артып калган.

— Калчаар кижн боор мен оаллап тур мен ийи — деп, бирөөн манашканды.

— Эчинилерин чедип кө-рөм, аарлп турганын дугай-тыла шындалаа кылдыр-тып ал. Оон башка чедер че-ригге чемелде боор сен, са-гыла-чурумуңу кошка-би-зынтаран конукармын бени чүтү турар дэе аччон — деп, секретарь сүмөлдө.

Амыдыралыг ажулгалаа-авозш эвес амылчын үстүлү-чишкетиг түрмөк айтырыг-биле бенин илоп турары ана-ла ужу эвес. Ында бир бай-дал бар. Чүгө дөштө секре-тарыннын сөткөн-сө — арт-коммун кабинетинин эжи-көжүлгө кезеде ажык. О-чорук оон бир эки мгалы-маш-шыларын демдө.

Секретарын, парткомнуу коммунистерин мурундал-берген партияжи далаалар

дүжүттү өстүрүп болур. Чи-жэ, Владимир Кыргыстан сугаттыг эвенон бир гектар-дан ортула-биле 48 пент-вер дүжүттү ажаал өстүр-гөн. Ол хире көртүтүгү бо-лаур арта Мадыр-оол Кан-заннын эвенонуга турган.

Секретарга ужуражып кел-ген чүлө бир коммунистин амыл-хөзө-биле калкыс та-ныштымыс. Беседалар парт-комга эвөш эвес болуп ту-рар. Бо амылдын чугалажы

Партийжи амыдырал

барымдалааш, Т. Д. Чечек-оол беседалажы-биле парт-комга чалаткан коммунистер-нин, өске-даа кижилерин аттарын бажыр дептерин тургузуп алган.

Анык коммунистер, уду-ртукулар, тускай эртенки-лер-биле ужуражышкын, бе-седалажышкын өң чугула-болуп турары практика кө-ргүсөн. Шаңкыда хойжу би-гиленин бригадир Алексей Канзаннын кызын ажаллап турарын Тамара Да-валырова биске соутурат-кан. Анык специалист Кы-зылда көлөз амыл-агыг те-хникуну дооскан, хойжу би-галанын ажил-херектерин харыкылап турар. Дөди өр-дүлгө черинде бот-өөрөндө-биле база өөренип турар

Бригадирге чангыс үеде чурт-тала бажынын бөөрин ду-гурушкан деп партком секре-тары биске чугалады.

Ортумак эвенонда 45 уду-ртуку, специалист амылал-турар. Оларнын 7-ви дөди эртенкиг. Дөрт кижн дөди өөрөндөгө черлеринде, 12 — техникунарда өөренип ту-рар. Көлөз профтехучили-щенин сохоста амылтанган филиалында 40 суртуула хаара туткан. Өскө черлерде өөрени бергенер эвөш эвес.

Кандыг-бир таарымчалыг эвес байдалардан төлөнтүг-бү-биле амыдыралчы арга-дуржулганын эвөзжиден үнүп шылааин турарынын чижектерин секретарь биске чугалады. Сохостун кол э-чизи турган Г. Куулар баш-тайгы үеде бодууң албан-хундүлгезин ак сөткидин күссөдүн, тымгытыр, эрес-кө-жө бзу-биле амылал тур-ган. Ынчалза-даа ол сөөлүн-де барып, күш-ажыла харыс салгазын кошкандып, ара-галлап аларган. Беседалажы-ооң-биле чугалажып база турган. Ынчалза-даа кандай-да түнөшкөн ол бо сөөлүн-дүдүрүп элбай барган. Пар-тия эге организацианы ону шын орукче үндүрүп чадааш-жүжүгө хараарышкан.

База бир кичиндирлиг дугайин секретарь биске чу-галалды. Бо улаада берге бо-лушкунардан мун-не ажыр-байн үнө берген анык амы-ланын алын манча клир-бөөлиер. Бир катап ол парт-комга келген. Катым, кат-нем сугуң бажыгыче кө-жөй, район төү черге чурт-тайы деп чугалаан. Чүгө дөштө бо саналды ооң кала-йи кирип, кулаап конголап туруп берген. Партком секре-тары анык кижин кезекте кайын боор деп, ийи ала-ини бир бажыга белек ка-йын тааржын шылаары-даа дадалааш, далашпазын сү-мөлдөн.

Чангыс-сүме хундөп алдын-маан, өг-бөдө өскөр көжө берген. Анаа баргаш, амыл-дар чери мун-не тып ал-ган. Чурттаар оран-саа — а-ан-биле айтырыг нарыкыдаан. Берген аажок боорга, өске черлерге бенин дүн чары-алыр ужурга таварышкыла-лаан. Чөжө хинчектерин боор, катап Чаа Чаа-Хөлгө чедип келген. Очугу-даа кончуг. Ажылдар чер бар. Бажын-чок. Мурунда дөштө, чагай бажынын ам өске улустар-олей берген. Бажыг алыр-олейге база катап турар ужурга таварышкан. Анык кижн шаг-чеге, бодуңу-на буруузу-биле амыдыралыга бир катап ойнаткан.

Бо ишкан таарымча чок болушкунуңу эвөш болуу дөшт парткомун секретары Т. Д. Чечек-оол, парткомун өске-даа кижилерин бот-тарынын амылалар черлеринге, күш-ажыкты коллективтерге кыжыг-биле беседалажырын чугулап турар.

А. ОБСҮР.

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭДЕ

№ 48 дугаар тууд эргелени-де коммунист Тамара Чүлдүм-нүц удурутту турары ком-молчу-аималарын шевер-лекчилер бригадымын панын оналдаларын дөштөмал-ажыр күссөдүн, мурунчы-ларын одуруунда кирген. Оларын кылган амылдын шынары база эжизен. Даан-дырган амыл-херек дөшт ки-

жи бүрүзүнү харымсалгазы-улаткан.

Шевер колдуг шеверлекчи-лер Улуг Октябрьнын 70 чы-лы төлөнтүп уткуур дөшт чылды база-ла эки көртүгү-лер-биле эгелзөн. Бо чылдын өрткөн ийи айларынч плян-ин оналдаларын чедип-ининг ботталдырган.

Шеверлекчилер Людмила

А. СОДУНАМНЫЦ фотоу.

КЕЛИР ҮЕ ЧЫРЫК БОЛУР

зошгөжө эрттирер реаксия
мажоритарлыг соңугдаа
темазынча дейир зоп кел
ол система барын үзөд
каандаттары соңугу
чингидип туур. Эң хоо
ТФ-1 телекомпанияны де
новацияластар дугайын
институтин хүлөп ал
ТФ-1 үзөдип оппозиция
үзөдип келип бие айыра,
хорейгич келип өрткөк
дөдө туурары сагымары
рар байкалгандар күрү
дугурагелеринин болшат
кыларынча денационалаза
ап болуп туур. Информа
чексеп-херекселерини ме
нзориянч араларын кы
гаарлап туур хойкууну
көргөн. Полияниянын бү
арелерин улагаттырар, ка
бакчынарынын түрүмүн ул
каржылайдырар. Чаа Каа
донияда — Оожум океан
Францияны дейвискерин
байдал база катал түйбү
авес болуп берген. Шериг би
желп эң-не дүргөнү биз

